

აგრარული პოლიტიკის ფორმირების რეგიონული გამოწვევები საქართველოში

პაატა კოლუაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი
paata_koguashvili@hotmail.com

ნიკო ჩიხლაძე

ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი
nikoloz.chikladze@unik.edu.ge

საკვანძო სიტყვები: რეგიონული ეკონომიკა; სოფლის მეურნეობა; ინსტიტუციური ეკონომიკა; საწარმოო ოპტიმიზაცია.

J.E.L. classification: Q18, R0

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

ციტირებისთვის: კოლუაშვილი პ., ჩიხლაძე ნ., (2023) აგრარული პოლიტიკის ფორმირების რეგიონული გამოწვევები საქართველოში. ეკონომიკური პროფილი. ტ. 18, 2(26), გვ. 7-14 DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

ანოტაცია. თანამედროვე მსოფლიო შევიდა მუქეცევადი ცვლილებების და გლობალურ-ეკონომიკური ტრანსფორმაციის განხორციელების გადაუდებელ ფაზაში. დღევანდელ ვითარებაში აქტუალური ხდება სახელმწიფოს მიერ შექმნილი გონივრული, თანმიმდევრული, მოქნილი და კრიზისულ ვითარებებში ადაპტირებადი ეროვნული ეკონომიკური სტრატეგიული დოქტრინა, რომელშიც სათანადო როლი და ფუნქცია განისაზღვრება ქვეყნის რეგიონული და აგრარული პოლიტიკისათვის.

საქართველოს სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარების 2021-2027 წლების სტრატეგია მის მთავარ მიზნად კონკურენტული პროდუქციის შექმნას განიხილავს, თუმცა ერთიანი სამოქმედო გეგმა და დღეს სამინისტროს ხელთ არსებული სერვის-პროგრამები არ ტოვებს განცდას, რომ ჩვენ გააზრებული გვაქვს ყველა პრობლემა-გამოწვევა, რაც სხვა და სხვა ეტაპზე, საფეხურზე თუ ფაზაში ბუნებრივად იქმნება. ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე მიზანშეწონილია რეგიონებში განსაკუთრებულ სიმალლეზე ავიყვანოთ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების ხელშეწყობის მასტიმულირებელი პოლიტიკა

შესავალი

უკანასკნელ პერიოდში მსოფლიოში სულ უფრო ხშირად ვხვდებით მცდელობებს მოხდეს სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემა-გამოწვევების რეგიონალიზაცია. ეს ტენდენცია მოსალოდნელი დიდი გლობალური ცვლილებების და გავლენათა გადანაწილების მხოლოდ ნაწილია. პრობლემების კომპლექსურად მაკრო დონეზე მართვის და მიზნობრივი მიკრო პროექტების განხორციელების ეფექტიანად უზრუნვეყოფის საქმეში აქტიურად უნდა გამოვიყენოთ ინსტიტუციური და რეგიონული ეკონომიკის პრინციპების კომპლექსურ-სინერგიული მოქმედების მოდელირება. ღრმა სტატისტიკური ანალიზი არატრადიციული ინდიკატორებით, სიტუაციურ-კონტექსტუალური კვლევა და ინსტიტუციური „თამაშის წესების“ განსაზღვრა მოგვცემს საფუძველს შევქმნათ რეგიონების სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარების მიზანზე და შედეგზე ორიენტირე-

ბული სტრატეგია, პროგრამა მოდელი, რომელიც სრულად გაიაზრებს არსებულ სოციალურ-ეკონომიკურ გამოწვევებს და ამავდროულად შექმნის ადგილზე სასოფლო-სამეურნეო კულტურების პირველადი წარმოების ინოვაციურ, მაღალტექნოლოგიურ და რენტაბელურ პროდუქტს, სადაც დაინერგება შედარებითი (კონკურენტული) უპირატესობის განმსაზღვრელი მეთოდოლოგია, რაც დღეს უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა. რეგიონული ეკონომიკის პრინციპების და შესაძლებლობების ეფექტიანად გამოყენება საშუალებას მოგვცემს რეგიონულ და მიკროზონულ დონეზე ჩავწვდეთ ყველა მნიშვნელოვან ფაქტორს.

ძირითადი ნაწილი

უკვე საქვეყნოდ აღიარებული თემაა, რომ პოსტსაბჭოთა ქვეყნების ეკონომიკის რეფორმირება საკმაოდ წარუმატებელი და ქაოტური პროცესი იყო. საქართველომ ეს ყველაზე მტკივნეულად გაიარა და ჯერაც არ მომხდარა განვითარების ისეთი მოდელის ფორმირება, სადაც გამოკვეთილი იქნება ზრდა-განვითარების შეუქცევადი ტენდენციები. განსაკუთრებული სიმძაფრით ეს იგრძნობა სოფლის მეურნეობის, რეგიონული მმართველობის და თვითმმართველობის საკითხებში (ჭითანავა, 2021). დღეს ჩვენ ვიმყოფებით ლიბერალური მიდგომების პრიორიტეტულობის და პროგრამულ-პროექტული არამიზნობრივი პროტექციონიზმის ტყვეობის ქვეშ, სადაც არსებითად

ვერ გავგირჩევია რა ეკონომიკური დოქტრინის მიმდევარია ქვეყანა, რომლის მოსახლეობის სოლიდური ნაწილი გარბის ქვეყნიდან და ასევე მნიშვნელოვანი ნაწილი სიღარიბის ზღვარზეა. ამ მოცემულობაში განსაკუთრებული როლით იკვეთება ინსტიტუციური ეკონომიკის პრინციპების ამოქმედების შესაძლებლობები, სადაც სა-

ხელმწიფო მის მიერ წარმართული გონივრული პოლიტიკით ადგენს კონკრეტულ სფეროში, ეკონომიკის სექტორში თუ რეგიონში სამოქმედო ე.წ. „თამაშის წესებს“, რომელიც განსაზღვრავს მასტიმულირებელ-მარეგულირებელი პოლიტიკის პროგრამულ მოდელს, რომელიც როგორც წესი გამოირჩევა შედეგზე ორიენტირებულობით და მოქმედების დინამიურობა-თანმიმდევრულობით. სწორედ ინსტიტუტები აყალიბებენ საზოგადოებაში თამაშის წესების შემზღვევად ჩარჩოებს, მასტიმულირებელ ან მაპროვოცირებელ მოქმედებებს (North, 2006).

გასათვალისწინებელია უდავო ფაქტი, რომ დღევანდელ მოცემულობაში ჩვენი საზოგადოებისთვის უაღრესად მნიშვნელოვანია საკუთრების და საკუთრების და ადამიანის თავისუფლების თემა, დემოგრაფიული სურათი და რეგიონებში მოსახლეობის ღირსეულად დამაგრება-დამკვიდრების საკითხები, კოოპერაციის განვითარება და ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა. ჩვენი სპეციფიკის და მდგომარეობის ქვეყნებისთვის ინსტიტუციონალიზმი აჩენს მრავალმხრივ შესაძლებლობას მდგრადი ეკონომიკური განვითარების და სოციალური დაცულობის თვალსაზრისით, რადგან მას აქვს უნარი ჩამოაყალიბოს ქვეყნის წესების ისეთი მოდელი, რომელიც მიზანმიმართულად შეცვლის არსებულ რეალობას. მისი მოქმედების არეალია, როგორც საკანონმდებლო-ადმინისტრაციული ხელისუფლების თვალთახედვა, ასევე სამეურნეო და ბიზნესის განვითარების სფერო (კოლუაშვილი, 2015).

ჩვენს მოცემულობაში ინსტიტუციური „თამაშის წესების“ განმსაზღვრელი ცენტრალური ხელისუფლებას, თუმცა მან უნდა გააცნობიეროს, რომ თუ სათანადო

კვლევები არ არსებობს რეგიონულ, მუნიციპალურ და სოფელ-თემის დონეზე და ამავდროულად პროექტ-პროგრამის სამოქმედო არეალი არ ითვალისწინებს რეგიონული ეკონომიკის კონცეპტუალურ პრინციპებს, არ მოიაზრებს მას როგორც პროექტის გაგრძელება-დასრულების ფაზას. ამიტომ, უნდა ველოდოთ პროგრამის ფრამენტულობას, არათანმიმდევრულობას და შედეგზე ორიენტირებულობის დაბალ ალბათობას. ასევე უმნიშვნელოვანესი სამოქმედო პრინციპი „ინიციატივა - ქვემოდან ზემოთ“ საერთოდ არ იმუშავებს თუ ადგილობრივი დონე არ გახდა ე.წ. „თამაშის წესების მონაწილე და შესაბამისად არ შეიძინა ეკონომიკური აქტორის როლი, რაც კიდევ უფრო საქმიანს და პასუხისმგებლიანს გახდის ნებისმიერ პროექტ-პროგრამას.

სექტორული და რეგიონული განვითარების სტრატეგიებს სჭირდება არა მხოლოდ დეკლარირებული ამოცანების წარმოდგენა, არამედ უმნიშვნელოვანესია მათი შესრულების უზრუნველმყოფელი სამოქმედო გეგმების ისე ჩამოყალიბება, სადაც დაყვანილი იქნება არა მიმდინარე ბიუჯეტის ხარჯვითი ნაწილის თანხები, არამედ აწყობილი იქნება მიზანზე ორიენტირებული მოქმედებების უზრუნველმყოფელი რეფორმირებით, განსაზღვრული არეალით, პროცესუალური ეტაპებით და ფაზებით (Hypreev, 2019).

კლასიკური ეკონომიკისი სწავლობს ჩამოყალიბებულ, განვითარებულ საბაზრო ეკონომიკის მდგომარეობას. იგი არ იცნობს გარდამავალ მდგომარეობას და ამ საკითხში მსოფლიო ეკონომიკური აზრი არ აღმოჩნდა მოწოდების სიმალეზე, რასაც პროფესორი ვ. პაპავა თავის ნაშრომებში ზუსტად აღწერს (პაპავა, 2005)

მიგვაჩნია, რომ სწორედ ჩვენს მდგო-

მარეობაში მყოფი ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიების და სამოქმედო მოდელების განსაზღვრაში ფასდაუდებელია ინსტიტუციონალიზმის შესაძლებლობების სრულფასოვნად ათვისება. აგრარულ-რეგიონულ პოლიტიკაში სამთავრობო სტრატეგიას და ცენტრიდა-ნული პოლიტიკის განსაზღვრას თან უნდა ერთვოდეს ცენტრისკენული ხედვები, რომლის გააზრებისას აუცილებელია მოხდეს სინერგიულ-პარტნიორული თანხვედრა ფორმირებულ ინსტიტუციურ წესებს და რეგიონული ეკონომიკის პრინციპებს შორის (Алиев, 2002). დღის წესრიგში დგება საკითხი შეიქმნას აგრარული განვითარების სტრატეგია, რომლის მთავარი ამოცანა იქნება სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების კვლევა-იდენტიფიცირება და მართვა, აგრო კულტურების მართებული განსაზღვრა-დარაიონება, დასაქმების და საყოველთაო კეთილდღეობის უზრუნველყოფა, სისტემურ-სტრუქტურული რეფორმირება, ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვა, ლოჯისტიკა-მარკეტინგი, ინკლუზიური ეკონომიკის ზრდის ხელშეწყობა და მრავალი სხვა მიმართულება.

ოპტიმიზაციის ნაწილში მეთოდოლოგიურად განვიხილოთ აგრარულ სფეროში ჩართული მიწის რესურსები და მართებულად შევაფასოთ გამოყენების საწარმოო-სამეურნეო ფუნქციონალი, სადაც უნდა გამოიკვეთოს მისი ფიზიკური, ქიმიური, ბიოლოგიური და სხვა მნიშვნელოვანი მახასიათებლები. საფუძველთა საფუძველი პროცესში არის ნიადაგის და მიკროკლიმატის ოპტიმალური შერჩევა. პროცესის ფორმირებაში გამოყენებულ უნდა იქნას სპეციალური ინდიკატორები. დღევანდელ საქართველოში რთულდება დარგის და ბიზნესის სისტემურ-დინამიური მართვა, რადგან გათითოკაცებული ფერმერული მე-

ურნეობები ვერ ახერხებენ სამეურნეო კოოპერირებას ან კლასტერიზებას, ხოლო სტრუქტურული რეფორმის გარეშე კი წარმოუდგენელია თანამედროვე გამოწვევების დაძლევა.

ჩვენი აზრით, საწარმოო ოპტიმიზაციის ძირითადი ეკონომიკურ-ფუნქციონალური აქტორები სოფლის მეურნეობაში არის შემდეგი:

1. მიწის მდგომარეობის შეფასება (კატეგორია, ხარისხი, ფასი-გადასახადი, ქიმიური, ფიზიკური და ბიოლოგიური მახასიათებლები, მდებარეობის შეფასება);
2. გარემო და მიკროკლიმატი (ბოლო 20-30 წლის კლიმატური რუკებში ასახული ტემპერატურა, წვიმის მოცულობა--პერიოდულობა, ქარის სიჩქარე-მოდრაობა)
3. მელიორაცია (ირიგაცია-დრენაჟი, სისტემის გამართულობის და მოწოდების პერიოდულობის შეფასება, მორწყვის ინოვაციურ-ტექნოლოგიური საშუალებები);
4. სერთიფიცირებული სათესლე და სარგავი მასალა (მაღალი მოსავლიანობა, არსებულ პირობებში ჯიშურად ადაპტირებული, ბაზარზე მოთხოვნადი)
5. საწარმოო პროცესის ოპტიმიზაცია (მიწის ოპტიმალური ფართობი, მანქანა-იარაღები, კვალიფიციური მუშა-მოსამსახურეები, სასაწყობე-სამაცივრე ფართი);
6. წარმოების ინოვაციური ტექნოლოგია; (შხამ-ქიმიკატები, ორგანული სასუქები, მცენარეთა კვების თანამედროვე ტექნოლოგიური რუკა, მიკვლევადობა-ხარისხი).

მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ უკანასკნელ პერიოდში სულ უფრო რთულდება უცხო ქვეყნის ბაზრებზე შეღ-

წევა, რაც უპირობოდ გვიბიძგებს სიღრმისეულად ჩავწვდეთ მოცემულ თემატიკას და ჩავრთოთ ყველა ეკონომიკური სისტემა და მექანიზმი. არსებულ მოცემულობაში კონკურენტული უპირატესობის დადგენა--განვითარების რეჟიმში მნიშვნელოვანია განვაზოგადოთ და ჩავშალოთ თეორიაში დამკვიდრებული ხუთი მიმართულება:

1. სახელმწიფოს კონკურენტული შესაძლებლობები:
 - ა) სავაჭრო ხელშეკრულებები და საერთაშორისო ვალდებულებები;
 - ბ) ბიზნესის თავისუფლება და რეალური კონკურენტული გარემო;
 - გ) სტრატეგიული პოლიტიკის თანმიმდევრულობა და ტერიტორიული არეალი;
2. ეკონომიკის შეფასება და ეფექტიანობა:
 - ა) მაკროეკონომიკური გარემო და გაცხადებული პრიორიტეტები;
 - ბ) მასტიმულირებელი პროტექციონიზმი და რეგულაცია-დერეგულაციის დონე;
3. დარგის მდგომარეობის შეფასება-ანალიზი:
 - ა) სისტემურ-ორგანიზაციული და სტრუქტურულ ლოჯისტიკური მდგომარეობა;
 - ბ) ცოდნა-ექსტენციის დონე და ტრადიცია-მენტალიტეტის შეფასება;
 - გ) კლიმატურ-ნიადაგობრივი შესაძლებლობების შეფასება-ანალიზი;
4. ფირმის კონკურენტული შესაძლებლობები:
 - ა) ინოვაციურ-ინტეგრირებული ტექნოლოგია და მისი დანერგვა-გავრცელება;
 - ბ) რენტაბელობის დონე, ხარჯების ოპტიმიზაცია და საფასო პოლიტიკა;
 - გ) საწარმოო ჯაჭვი, მარკეტინგულ-ლოჯისტიკური უპირატესობა;
5. პროდუქტის კონკურენტუნარიანობა:

- ა) მიკროზონული უპირატესობა და პროდუქტის დარაიონების მოდელირება;
- ბ) ორგანოლექტიკა და ინოვაციურ-ინტეგრირებული ტექნოლოგიები;
- გ) მიკვლევადობა-სერთიფიცირების სისტემა და ხარისხის კონტროლი.

აღნიშნული თითოეული პუნქტი და ქვეპუნქტი მოიცავს ტევად ინფორმაციას, რომელიც რომელიც მოითხოვს სტრუქტურულ-ინფორმაციის „კოგნიტიური რუკების“ მეშვეობით. სოფლის მეურნეობის რეგიონული სტრატეგიების მთავარ ღირსებებად რჩება ინსტიტუციური მოქნილობა, ლოკალურ ტერიტორიაზე პროდუქტის წარმოების სრულფასოვანი ინფორმაციული ანალიტიკა და მართვაში მოდელირების საუკეთესო საშუალება.

დასკვნა

საქართველოს სოფლის მეურნეობა და რეგიონული განვითარება აბსოლუტურად უსისტემოდ მოძრაობს. სწორედ ასეთ ინერციას სჭირდება შეჩერება და სასწრაფო წესით რეფორმირება-ტრანსფორმაცია, სადაც ინსტიტუციური ეკონომიკის „თამაშის წესების“ განსაზღვრა და რეგიონული სტრუქტურების აქტიურობა სტატისტიკურ-ანალიტიკური და სიტუაციურ-კონტექსტუალური კვლევების თვალსაზრისით, მიზნობრივ-პროგრამული მოქმედებებისთვის და დარგის განვითარების წინაპირობად იქცევა.

რეგიონის სოფლის მეურნეობის და სოფლის განვითარების სტრატეგიის შექმნა თამამად შეიძლება ითქვას, რომ დღევანდელ მოცემულობაში აქტუალური და ამავდროულად რთული საქმეა. პირველ რიგში პრობლემა იკვეთება ტერიტორიულ-ადმინისტრაციული მოწყობის და საკანონმდებლო არასრულფასოვნების ნაწილში. რაც

შეეხება სოციალურ-ეკონომიკურ ასპექტებს აქ მოქმედების დიაპაზონი და თემატური მრავალფეროვნება გვიბიძგებს აზრობრივი კრეატიულობისკენ და სამოქმედო მიზანშედეგობრივი პროგრამების უპირატესობის განსაზღვრისკენ.

თანამედროვე მსოფლიო გამოწვევები ბოლო წლებში კიდევ უფრო მეტ ყურადღებას იჩენს რეგიონალიზაციის საკითხებზე და ზოგადად პროცესებში დეცენტრალიზაცია-დეკონცენტრაციის პრინციპების დანერგვაზე. რეგიონებში დამუშავებული პროგრამები, რომლებიც თავისი შინაარსით „ქვემოდან ზემოთ“ პრინციპით უნდა ჩამოყალიბდეს, ექცევა ინსტიტუციური წესრიგის ბადეში, რადგან ის მთავრობის ცენტრიდანული მაკროეკონომიკური სტრატეგიის გაგრძელება იქნება და რეგიონული ეკონომიკის პრინციპების დახმარებით შექმნის ცენტრისკენული პოლიტიკის მოთხოვნილებებს.

უმნიშვნელოვანესია გაჩნდეს მოქნილი და ეფექტიანი ინსტიტუციური ცვლილებები რეგიონებში, რითაც შევძლებთ ეკონომიკის რესურსული პოტენციალის და შესაძლებლობების ანალიზს, აქტიური ქცევის მოტივირებას, რაც ევოლუციურ ინერციას და ფრაგმენტულობას შეცვლის კომპლექსური, სტრუქტურულ-ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებული, ტექნიკურ-ეკონომიკურად გამართული პოლიტიკით.

ნაშრომში წარმოდგენილი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ოპტიმიზაციის ხუთი მიმართულება მიწის ოპტიმიზაციის ფორმულიდან დაწყებული და ინოვაციური ტექნოლოგიების დანერგვის მნიშვნელობით დამთავრებული, ერთიანი კომპლექსური მოქმედების მოდულია, სადაც თითოეულს თავისი განუმეორებელი ფუნქცია-მოვალეობა აქვს და მათი გათიშვა ან რომელიმეს გაუთვალისწინებლობა დაუშ-

ვებელია ბიზნეს-სამეურნეო თვალსაზრისით.

ლიტერატურა:

1. კოლუაშვილი პ., (2015) რომელია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციფიკა. ახალი აგრარული საქართველო N-8;
2. ჭითანავა ნ., (2021) გლობალური პროცესები ერთ პოლუსიან მსოფლიოში - საქართველოს ეკონომიკის როლი და უხილავი პრობლემები. მონოგრაფია. თბილისი.
3. Алиев В., (2002) Региональные проблемы переходной экономики: Вопросы теорий и практики. М., Изд-во „Экономика“.
4. ხარაიშვილი ე., (2011) კონკურენციისა და კონკურენტუნარიანობის პრობლემები საქართველოს აგროსასურსათო სექტორში. მონოგრაფია. თბილისი;
5. North, D. C. (2006) Institutions, Institutional Change and Economic Performance;
6. შაპავა პ., (2005) პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა, თსუ-ს გამომცემლობა, თბილისი;
7. Нуреев Р., (2019) Институциональная экономика. М., Изд-во „НОРМА“.

REGIONAL CHALLENGES IN THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL POLICY IN GEORGIA

Paata Koghuashvili

Professor of Technical University of Georgia

paata_koguashvili@hotmail.com

Niko Chikhladze

Professor of Kutaisi University

nikoloz.chikhladze@unik.edu.ge

KEY WORDS: *regional economy; Agriculture; institutional economics; production optimization.*

J.E.L. classification: Q18, R0

DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

For citation: Koguashvili P., Chikhladze N., (2023) Regional challenges in the development of agricultural policy in Georgia (in Georgian). Economic Profile, Vol. 18, 2(26), p. 7-14. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.01>

Summary

The modern world has entered an acute phase of irreversible changes and implementation of global economic transformation. In today's situation, a sensible, coherent, flexible and adaptable national economic strategic doctrine created by the state, delineating the proper role and function of the country's regional and agrarian policy, is becoming urgent.

The Strategy of Agriculture and Rural Development of Georgia for 2021-2027 considers the creation of competitive products the main objective, however, the single action plan and the service programs available to the Ministry today do not leave the feeling that we have understood all the problems and challenges that arise at different stages, step or phase. Based on the foregoing, it is appropriate to raise the issue of policy options to promote production of agricultural products in the regions.

Georgia's agriculture and regional development are moving absolutely haphazardly. It is this kind of inertia that needs to be stopped and urgently reformed and transformed, where the determination of the "rules of the game" of the institutional economy and the activity of regional structures in terms of statistical-analytical and situational-contextual studies become a prerequisite for targeted-program actions and the development of the field.

It is safe to say that creating a regional agriculture and rural development strategy is an urgent and at the same time difficult task in today's situation. First of all, the problem is specified in the area of – administrative-territorial system and imperfections of legislation. As for the socio-economic aspects and the range of actions and thematic diversity here encourage us to think creatively and determine the advantages of causal programs.

Contemporary world challenges in recent years show even more attention to issues of regionalization and the introduction of decentralization-deconcentration principles in the processes generally. The programs developed in the regions, which should be formed according to the "bottom-up" principle, fall under the institutional order network, because they become a continuation of the centripetal macroeconomic strategy of the government and create the needs of the centrist policy with the help of the principles of the regional economy.

It is of the utmost importance that flexible and effective institutional changes appear in the regions, thus we will be able to analyze the resource potential and prospects of the economy, motivate active behavior, which will replace evolutionary inertia and fragmentation with a complex, structurally-organizationally formed, technical-economically sound policy.

The five directions of agricultural production optimization presented in the paper, starting from the land optimization formula and ending with the importance of introducing innovative technologies, are a single complex action module, where each has its own unique function-duty, and it is not unacceptable to disable or ignore them from a business and economical point of view.

References:

1. Koghuashvili P., (2015) What is the specificity of agricultural production. New Agrarian Georgia N-8;
2. Chitanava N., (2021) Global processes in a unipolar world - the role of Georgian economy and invisible problems. Monograph. Tbilisi.
3. Алиев В., (2002) Региональные проблемы переходной экономики: Вопросы теории и

- практики. М., Изд-во „Экономика“.
4. Kharaishvili E., (2011) Problems of competition and competitiveness in the agro-food sector of Georgia. Monograph. Tbilisi;
 5. North, D. C. (2006) Institutions, Institutional Change and Economic Performance;
 6. Papava P., (2005) Macroeconomics of the Post-Communist Transition Period, TSU Publishing House, Tbilisi;
 7. Нуреев Р., (2019) Институциональная экономика. М., Изд-во „НОРМА“.